

S.A. Badri, Ph.D

دکتر سید علی بدری، استادیار دانشکده جغرافیا- دانشگاه تهران

S.R. Akbarian Ronizi

سعیدرضا اکبریان رونیزی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی  
دانشگاه تهران

H. Javaheri

حسن جواهری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

E.mail: sabadri@ut.ac.ir

شماره مقاله: ۶۸۴

## تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران

### چکیده

شناخت و بررسی امکانات و توانایی‌ها و در پی آن تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی نخستین گام در فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه چنین نواحی به شمار می‌رود. به همین منظور هدف کلی از این مقاله، تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران از لحاظ برخورداری از شاخص‌های زیربنایی، شاخص‌های بهداشتی-درمانی، شاخص‌های آموزشی- فرهنگی، شاخص‌های اقتصادی و شاخص‌های جمعیتی می‌باشد که برای تعیین سطوح توسعه‌یافتگی از مدل موریس، با انتخاب ۳۴ متغیر در قالب شاخص‌های فوق در سطح دهستان استفاده شده است. با بهره‌گیری از روش ضریب اختلاف، به تعیین میزان اختلاف و پراکندگی امکانات و خدمات (شاخص‌های مورد مطالعه) در دهستان‌ها مبادرت شده است. در نهایت نتایج سطح‌بندی دهستان‌ها بر مبنای کل شاخص‌ها و به تفکیک هر یک از آنها در قالب نقشه تنظیم و ارایه گردیده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ضریب توسعه‌یافتگی بین دهستان‌های شهرستان کامیاران متفاوت بوده و دارای اختلاف و نابرابری می‌باشد. به طوری که از مجموع هفت دهستان این شهرستان یک دهستان در سطح توسعه‌یافته، پنج دهستان در حال توسعه و یک دهستان نیز در سطح توسعه‌نیافته قرار دارند.

**کلید واژه‌ها:** سطوح توسعه‌یافتگی، نواحی روستایی، مدل موریس، ضریب اختلاف، کامیاران.

## مقدمه

نخستین نظریه بنیانی در مورد توسعه و توسعه نیافتگی اقتصادی، در خلال سال‌های دهه ۱۹۵۰ شکل گرفت (مهندسین مشاور DHV، ۱۳۷۱، ۳۱). مطرح شدن مباحث مربوط به «توسعه و توسعه نیافتگی» و گسترش دامنه این مباحث باعث شد تا تعداد بسیاری از اقتصاددانان به محور این بحث‌ها کشیده شوند. اقتصاددانانی که در مباحث توسعه اقتصادی شرکت جسته‌اند به دو گروه قابل تقسیم هستند. گروه اول شامل اقتصاددانان لیبرال نظیر کولین کلارک<sup>۱</sup>، بنژامین هگینز<sup>۲</sup>، لرد رابینز<sup>۳</sup>، جون رابنسون<sup>۴</sup>، جان کنت گالبرایت<sup>۵</sup> هستند و از گروه دوم اقتصاددانان سوسیالیست و سوسیالیست‌های پرورش یافته در غرب همچون موریس داب<sup>۶</sup>، پل باران<sup>۷</sup>، هاری مگداف<sup>۸</sup> و گونار میردال<sup>۹</sup> را می‌توان نام برد (جیروند، ۱۳۷۵، ۱۳).

در مجموع از زمان آغاز طرح مباحث توسعه و توسعه نیافتگی، مکاتب و دیدگاه‌های مختلفی راجع به توسعه و توسعه نیافتگی ارائه شده که از جمله آنها می‌توان به مکتب تکاملی توسعه، نظریه نوسازی، دیدگاه مارکسیستی از توسعه و نظریه وابستگی اشاره نمود (ازکیا، ۱۳۸۱، ۳۵). مطالعه هر یک از این نظریه‌ها و دیدگاه‌ها نشان می‌دهد که هدف هر یک از آنها بررسی و تحلیل عواملی است که در ایجاد و شکل‌گیری نابرابری‌ها و عدم تعادل‌های موجود در کشورها و مناطق مختلف مؤثرند. به رغم نقش بسیار مهمی که وجود خدمات و تسهیلات زیرساختی در بهبود توسعه نواحی روستایی ایفا می‌کنند (یزدی خرامه، ۱۳۸۰، ۳۲)، استقرار همه امکانات خدماتی در تمامی سکونتگاه‌ها، نه ضرورت داشته و نه از منطق عقلایی برخوردار است (Rondinelli, 1998, 115). به عقیده برخی محققین، سکونتگاه‌های روستایی در اکثر کشورهای در حال توسعه، از نظر فیزیکی و اقتصادی با یکدیگر و با حوزه‌های روستایی خود یا با شهرهای بزرگتر، به جز بهره‌گیری از خدمات و امکانات، ارتباط و پیوندی ندارند. در هر مورد، فقدان دسترسی برای خانوارهای روستایی، اغلب آنها را در فقر نگاه می‌دارد و عدم تعادل‌های جغرافیایی و اجتماعی را استمرار و استحکام می‌بخشد (Mandal, 1989, 163). به دلیل محدودیت شدید منابع و لزوم تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری بر مبنای تفکر برنامه‌ریزی عقلایی، در این

1. Clarck, C.  
4. Robinson, J.  
7. Baran, P. A.

2. Higgins, B.  
5. Galbraith, J. K.  
8. Magdoff, H.

3. Robbins, L.  
6. Dobb, M. H.  
9. Myrdal, G.

کشورها با اتخاذ سیاست‌های تمرکزگرایانه‌ای همچون ایجاد و تجهیز سکونتگاه‌های کلیدی / مرکزی، سعی می‌شود منابع موجود در بهترین مکان - که دارای بالاترین رده عملکردی است - سرمایه‌گذاری و هزینه شود. هدف اصلی این سیاست که کانون تعدادی از نظریه‌های توسعه بوده و در دهه‌های گذشته، خصوصاً از دهه ۱۹۶۰ به بعد در کشورهایی نظیر برزیل، ویتنام، مالزی و اندونزی به اجرا درآمده، ایجاد کانون‌های مستعد جهت رشد و ترقی و جلوگیری از مهاجرت‌های روستا - شهری از طریق ارائه خدمات لازم بوده است (آ.ر.پی. میسرا، ۱۳۶۱، ۴۶).

با این وجود، در زمینه سنجش و تعیین سطح توسعه‌یافتگی انواع متنوعی از روش‌ها و تکنیک‌های کمی وجود دارد که بسته به میزان اعتبار و وثوق اطلاعات در دسترس و مهارت‌های برنامه‌ریزان محلی، برای سازمان‌دهی و ارزیابی اطلاعات مورد استفاده قرار می‌گیرند. از جمله این روش‌ها می‌توان به تحلیل تاکسونومی، تحلیل عاملی، تحلیل خوشه‌ای، تحلیل شبکه اجتماعی، تحلیل سلسله مراتبی، مدل موریس و مدل شبکه‌های عصبی اشاره کرد (بدری، ۱۳۶۹، ۵۳). این در حالی است که با پیشرفت‌های صورت گرفته در سیستم اطلاعات جغرافیایی و امکان مدل‌سازی و تحلیل اطلاعات به صورت فضایی به وجود آمده است (فرجی سبکبار، ۱۳۸۴، ۱۲۵). البته بدیهی است که هر یک از این روش‌ها مبتنی بر رهیافت‌ها و زمینه‌های تئوریک متفاوتی بوده و در نتیجه طبقه‌بندی‌های مختلفی را ارائه می‌کنند. با این همه یک موضوع و مطلب مشترک در تمامی این طبقه‌بندی‌ها صراحت دارد و آن تفاوت و تباینی است که معمولاً بین اجزا و عناصر تشکیل‌دهنده یک منطقه روستایی وجود دارد (Copus & Crabtree, 1999, 42).

پیشینه و سوابق نظری این مدل‌ها به ۳۰ سال پیش و بیشتر و به کارهای میردال، هیرشمن، فریدمن، پرو و پریش برمی‌گردد. تا اواخر دهه ۱۹۷۰ فرآیندهای اساسی اقتصادی منشعب از اقتصاد فضا (پخش و تراوش، علیت انباشتگی، تضادهای مرکز - پیرامون و تئوری قطب رشد) به‌طور وسیعی به‌عنوان پایه و اساس نیمه‌آگاهانه سیاست توسعه منطقه‌ای، مطرح بودند. طی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ تئوری‌های انشعابی نئوکلاسیکی توجیه و استدلالی را برای خارج از رده اعلام کردن سیاست‌های منطقه‌ای چندین کشور اروپایی (به‌طور مشخص بریتانیا و سوئد) فراهم کرده و دیدگاه‌های ساختاری پیدایش ابتکارات توسعه محلی از پایین به بالا را تحت تأثیر قرار داده‌اند (Ibid, 46).

بر اساس این دیدگاه و از طریق سطح‌بندی مناطق روستایی، می‌توان وضع برخورداری و میزان محرومیت و فقر را مشخص کرد که ارایه یک سلسله مراتب به خوبی توسعه‌یافته و یکپارچه از مراکز خدمات روستایی یکی از منافع حاصله آن است؛ به گونه‌ای که دسترسی به دامنه وسیعی از عملکردها برای تعداد زیادی از مردم فراهم شده و مقایسه سطح توسعه منطقه با سایر مناطق به منظور شناخت علل احتمالی توسعه‌نیافتگی امکان‌پذیر می‌شود، بدون اینکه در هر سکونتگاه تمامی آنها موجود باشند (Rondinelli, *Ibid*, 116).

این در حالی است که تقریباً در تمامی مناطق و نواحی ایران، آبادی‌های بسیار کوچک سهم قابل توجهی از مجموع آبادی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند تا جایی که نسبت آبادی‌های کمتر از ۲۰ خانوار از ۳۷/۴ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۴۲/۱ درصد در سال ۱۳۷۵ می‌رسد. اگر تعداد آبادی‌های ۲۰-۴۹ خانواری نیز به این آمار اضافه شود، این نسبت به ۶۴/۳ درصد از مجموع روستاهای کشور خواهد رسید. بنابراین با توجه به نیروها و عوامل گوناگون و ویژگی بخش به سکونتگاه‌های روستایی، می‌توان خصوصیات عام روستاهای کوچک را در تعدد، تنوع، پراکندگی، فقر امکانات و محرومیت و انزوا خلاصه کرد (سعیدی، ۱۳۷۶، ۴۰۷).

بر اساس نظریات فوق بررسی و شناخت وضعیت نواحی روستایی از الزامات اساسی در برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌رود. بر این مبنا مقاله حاضر با هدف تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران و رتبه‌بندی آنها از نظر میزان برخورداری و محرومیت، به منظور استفاده از آن در توسعه این نواحی تدوین گردیده است.

#### شناخت اجمالی منطقه مورد مطالعه

شهرستان کامیاران از شهرستان‌های استان کردستان می‌باشد که در جنوب این استان در ۴۶ درجه ۵۴ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و ۳۴ درجه و ۴۷ دقیقه عرض جغرافیایی از خط استوا واقع شده و مرکز آن شهر کامیاران است. این شهرستان با مساحتی معادل ۱۸۷۹ کیلومتر مربع در حدود ۶/۷ درصد وسعت استان کردستان را شامل می‌شود. مطابق سرشماری سال ۱۳۷۵ جمعیت این شهرستان ۱۰۱۲۳۷ نفر بوده که از این تعداد ۴۱۴۹۵ نفر ساکن در نقاط شهری (۴۱ درصد) و ۵۹۲۹۲ نفر ساکن در نقاط روستایی (۵۹ درصد) بوده‌اند. این شهرستان دارای یک نقطه شهری (کامیاران)، دو بخش، هفت دهستان، ۱۶۷ آبادی دارای سکنه و ۲۳ آبادی خالی از سکنه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۱).

### روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اهداف مورد نظر در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی از نوع کاربردی و مقطعی استفاده شده است. بر این مبنا با استفاده از روش اسنادی، به بررسی مبانی نظری مرتبط با موضوع پرداخته شده و سپس به منظور تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران (در سطح دهستان)، با توجه به اهمیت شاخص‌ها و همچنین محدودیت دسترسی به آنها، ۳۴ متغیر در قالب شاخص‌های زیربنایی (درصد آبادی‌های برخوردار از: برق روشنایی، تلفن، صندوق پست، شرکت تعاونی روستایی، وسیله نقلیه عمومی، مرکز خدمات روستایی، راه آسفالتی و نمایندگی پست)، شاخص‌های بهداشتی- درمانی (درصد آبادی‌های برخوردار از: خانه بهداشت، بهورز، بهیار، مرکز بهداشتی درمانی، حمام، آب آشامیدنی و تعداد پزشک، دندانپزشک و داروخانه به ازای ۱۰۰۰۰ نفر)، شاخص‌های جمعیتی (درصد آبادی‌های دارای سکنه بالای ۲۰ خانوار، معکوس بعد خانوار و درصد تراکم نسبی)، شاخص‌های اقتصادی (عملکرد تولید محصولات کشاورزی: گندم، جو، یونجه، گوجه‌فرنگی، نخود در هکتار (کیلوگرم) و نسبت اراضی زراعی به مساحت دهستان، نسبت اراضی باغ و قلمستان به مساحت دهستان، درصد کل شاغلین، درصد شاغلین مرد و درصد شاغلین زنان) و شاخص‌های آموزشی- فرهنگی (درصد کل باسوادی، درصد باسوادان مرد، درصد باسوادان زن و آبادی‌های تحت پوشش موج رادیویی اف ام) جمع‌آوری شده است که این داده‌ها از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ و نتایج سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲ به دست آمده است (جدول ۱). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تعیین سطح توسعه‌یافتگی از الگوی موریس و برای تعیین توزیع امکانات و خدمات از روش ضریب اختلاف<sup>۱۰</sup> (C.V) استفاده شده است. بعد از تعیین سطوح توسعه‌یافتگی با بهره‌گیری از سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (نرم‌افزار Arc-View) نقشه‌های مورد نیاز برای تحلیل این سطوح در دهستان‌های مورد مطالعه تهیه گردیده است.

### ساختار الگوی موریس

برنامه عمران سازمان ملل (UNDP)، الگویی برای درجه‌بندی نواحی از لحاظ توسعه‌یافتگی (کالبدی- انسانی) به کار برده که هم جدیدترین الگوی رسمی استفاده شده

10. Coefficient of Variation.

در سطح جهانی بوده و هم اینکه قابلیت گسترش و جایگزینی آنها در فضاهای مورد برنامه ریزی با مقیاس‌های مختلف و متنوع، قابل اجرا است. این الگو به مدل موريس معروف است (دلیر، ۱۳۸۰، ۱۵۲). این مدل همچنین از جمله مدل‌هایی است که در تعیین الگوی استقرار شبکه سکونتگاهی، تعیین منظومه روستایی و یا حوزه عمران روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. مدل موريس با استفاده از اطلاعات در دسترس برای هر واحد سکونتگاهی، جایگاه توسعه یافتگی هر یک از واحدها را بر حسب هر یک از شاخص‌های انتخابی مشخص می‌کند و در نهایت میانگین مجموعه شاخص‌ها را با استفاده از روش تحلیل شاخص توسعه به گونه‌ای ساده و لیکن در خور توجه، تعیین کرده و سپس به رتبه‌بندی سکونتگاه‌ها می‌پردازد. نحوه محاسبه این شاخص به صورت زیر است:

$$y_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{ij} \min}{x_{ij} \max - x_{ij} \min}$$

$y_{ij}$  = شاخص ناموزون برای متغیر  $i$  ام‌ها در واحد  $j$  ام  
 $x_{ij}$  = متغیر  $i$  ام در واحد  $j$  ام  
 $x_{ij} \min$  = حداقل مقدار متغیر  $i$  ام  
 $x_{ij} \max$  = حداکثر مقدار متغیر  $i$  ام

نکته مهم در این روش این است که شاخص‌های به کار گرفته شده می‌باید همسو یا هم جهت باشند. جهت بررسی موضوع، تمام شاخص‌های مورد نظر در قالب فرمول یاد شده به کار گرفته شده و در نهایت برای پیدا کردن شاخص اصلی توسعه مورد نظر برای هر واحد از رابطه  $D.I. = \frac{\sum_{i=1}^n y_{ij}}{n}$  استفاده می‌شود.

در این رابطه  $n$  تعداد شاخص‌های مورد مطالعه و  $D.I$  شاخص اصلی توسعه هر واحد به شمار می‌رود. ضریب شاخص توسعه موريس بین صفر تا ۱۰۰ نوسان دارد که هرچه به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، سطح توسعه یافتگی بیشتر است (قدیری، ۱۳۷۷، ۳۶۹).

برای سنجش اینکه تا چه حد مقدار یک شاخص به طور نامتعادل در بین دهستان‌ها توزیع شده است از روش ضریب اختلاف (C.V) استفاده می‌شود. ضریب اختلافات با استفاده از فرمول زیر محاسبه می‌گردد (کلاتری، ۱۳۸۰، ۱۴۰).

$$CV = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}}{\sum_{i=1}^n \frac{X_i}{N}}$$

$CV$  = مقدار ضریب تغییرات یک شاخص  
 $v$  = مقدار یک شاخص در یک طبقه  
 $\bar{X}$  = میانگین همان شاخص  
 $N$  = تعداد مناطق (بخش، دهستان و روستا)

در این روش مقدار بالای (C.V) نشان‌دهنده نابرابری بیشتر در توزیع شاخص مورد نظر است.

جدول ۱ داده ها و متغیرهای مورد استفاده در تعیین سطوح توسعه یافتگی دهستان های شهرستان کامیاران

متغیر	دهستان ←	بیلوار	زاوود	شاهو	امیرآباد	سورسور	عولان	گاورود
درصد آبدی های برخوردار از برق روشنایی	۱۰۰	۹۶	۹۳/۳۳	۸۵/۷۱	۹۱/۳	۹۲/۳	۱۰۰	
درصد آبدی های برخوردار از تلفن	۳۳/۳۳	۲۸	۴۶/۶۷	۲۸/۵۷	۲۶/۰۹	۳/۷۷	۴۶/۱۵	
درصد آبدی های برخوردار از صندوق پست	۵/۵۵	۱۶	۱۳/۳۳	۲۳/۸۱	۱۳/۰۴	۱۵/۳۸	۷/۶۹	
درصد آبدی های برخوردار از شرکت تعاونی روستایی	۵/۵۵	۸	۲۰	۹/۵۲	۴/۳۴	۷/۶۹	۱۵/۳۸	
درصد آبدی های برخوردار از وسیله نقلیه عمومی	۷۲/۲۲	۹۶	۱۰۰	۹۵/۲۴	۹۱/۳	۷۶/۹۲	۱۰۰	
درصد آبدی های برخوردار از مرکز خدمات روستایی	۰	۸	۱۳/۳۳	۴/۷۶	۴/۳۵	۰	۰	
درصد آبدی های برخوردار از راه آسفالته	۲۲/۲۲	۴	۲۶/۲۷	۲۸/۵۷	۸/۶۹	۱۵/۳۸	۲۳/۰۸	
درصد آبدی های برخوردار از نمایندگی پست	۵/۵۵	۲۰	۲۰	۹/۵۲	۱۳/۰۳	۱۵/۳۸	۲۳/۰۸	
درصد آبدی های برخوردار از خانه بهداشت	۲۷/۷۸	۴۰	۳۳/۳۳	۳۸/۰۹	۳۴/۷۸	۳۸/۴۶	۵۳/۸۴	
درصد آبدی های برخوردار از بهورز	۲۷/۷۸	۴۰	۳۳/۳۳	۹/۵۲	۳۴/۷۸	۴۶/۱۵	۵۳/۸۵	
درصد آبدی های برخوردار از بهیار و مامای روستایی	۰	۸	۱۳/۳۳	۴/۷۶	۸/۶۹	۱۵/۳۸	۷/۶۹	
درصد آبدی های برخوردار از مرکز بهداشتی درمانی	۵/۵۵	۱۲	۶/۶۷	۹/۵۲	۴/۳۵	۷/۶۹	۷/۶۹	
تعداد پزشک به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۲/۱۳	۲/۹۲	۴/۴۶	۴/۸۲	۶/۶۷	۸/۵۲	۳/۴۵	
تعداد دندانپزشک به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۰	۰	۰	۱/۹۳	۱/۳۳	۲/۱۳	۰/۸۶	
تعداد داروخانه به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۲/۱۳	۱/۱۹	۲/۹۸	۲/۸۹	۱/۳۳	۴/۲۶	۰/۸۶	
درصد آبدی های برخوردار از حمام	۵/۵۵	۰	۰	۰	۴/۳۵	۰	۰	
درصد آبدی های برخوردار از آب آشامیدنی تصفیه شده	۷۲/۲۲	۲۴	۴۰	۶۶/۶۷	۳۴/۷۸	۷/۶۹	۱۵/۳۸	
درصد باسوادان مرد	۷۶/۱۱	۶۴/۰۴	۷۶/۹۴	۷۵/۴	۷۰/۹۹	۷۲/۳۸	۶۳/۱۲	
درصد باسوادان زن	۵۵/۰۱	۴۰/۶۶	۵۸/۱۱	۴۶/۱۹	۴۶/۴۸	۴۹/۷۳	۳۵/۵۱	
درصد باسوادان کل	۶۵/۳۸	۵۲/۴۶	۶۷/۵۶	۶۱/۲۱	۵۹	۶۱/۰۱	۴۹/۲۷	
درصد آبدی های تحت پوشش موج رادیویی افام	۱۱/۱۱	۱۲	۱۳/۳۳	۴/۷۶	۴/۳۵	۰	۰	
عملکرد تولید گندم در هکتار (کیلوگرم)	۱۶۵۰	۱۴۷۳	۱۸۵۳	۱۸۲۲	۱۶۰۰	۱۴۱۰	۱۸۳۷	
عملکرد تولید جو در هکتار (کیلوگرم)	۱۳۶۳	۱۲۷۵	۱۵۳۸	۱۲۹۴	۱۲۲۰	۱۱۸۴	۱۸۶۴	
عملکرد تولید یونجه در هکتار (کیلوگرم)	۳۷۰۲	۳۹۱۷	۵۶۹۵	۴۹۶۷	۴۹۵۶	۵۰۵۰	۱۵۶۴	
عملکرد تولید گوجه فرنگی در هکتار (کیلوگرم)	۷۰۰۰	۹۸۴۹	۸۶۵۳	۹۰۸۴	۱۰۱۶۷	۹۱۶۷	۱۱۰۰۰	
عملکرد تولید نخود در هکتار (کیلوگرم)	۵۰۹	۴۰۶	۵۰۸	۵۶۶	۴۶۲	۴۷۳	۵۷۷	
نسبت اراضی زراعی به مساحت دهستان	۲/۲۳	۱/۹۱	۳/۳۱	۱/۶۶	۱/۱	۰/۳۸	۰/۳۹	
نسبت اراضی باغ و قلمستان به مساحت دهستان	۱/۴	۰/۸۱	۰/۳۵	۰/۴	۰/۳۵	۱/۵۸	۰/۷	
درصد شاغلین مرد	۶۸/۴	۶۷/۸۵	۶۴/۸۹	۶۸/۸۱	۶۸/۷۸	۶۶/۷۲	۶۸/۲۳	
درصد شاغلین زن	۳/۶۵	۱/۵۷	۳/۴۲	۲۵/۷۷	۱۹/۶۶	۱۸/۹۳	۱۰/۲۱	
درصد کل شاغلین	۳۴/۸۴	۳۴/۸۱	۳۴/۴۴	۴۷/۶۷	۴۵/۱	۴۱/۷۹	۳۹/۱	
درصد آبدی های دارای سکنه بالای ۲۰ خانوار	۷۸/۲۶	۸۶/۲۱	۸۳/۳۳	۸۴	۵۸/۹۷	۷۶/۴۷	۸۱/۲۵	
بعد خانوار	۵/۳۸	۵/۱۷	۵/۲۵	۵/۴	۵/۳۳	۵/۱۳	۵	
درصد تراکم نسبی	۲۶/۱	۳۴/۷۳	۳۵/۲۵	۳۱/۱	۲۱/۵	۲۵/۵۲	۴۳/۷۲	

منبع: مرکز آمار ایران سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۳

جدول ۲ ضریب توسعه یافتگی دهستان های شهرستان کامیاران از متغیرهای مورد مطالعه براساس مدل موریس

متغیر	دهستان ←	یلوار	ژاورود	شاهو	امیرآباد	سورسور	عولان	گاورود
آبادی های برخوردار از برق روستایی	۱۰۰	۷۲	۵۳/۳۲	۰	۳۹/۱۲	۴۶/۱۲	۱۰۰	
آبادی های برخوردار از تلفن	۶۸/۹	۵۶/۴۸	۱۰۰	۵۷/۸	۵۲/۰۳	۰	۹۸/۷۹	
آبادی های برخوردار از صندوق پست	۰	۵۷/۲۳	۴۲/۶۷	۱۰۰	۴۱/۰۲	۵۳/۸۳	۱۱/۷۲	
آبادی های برخوردار از شرکت تعاونی روستایی	۷/۷۳	۲۳/۳۷	۱۰۰	۳۳/۰۸	۰	۲۱/۳۹	۷۰/۵	
آبادی های برخوردار از وسیله نقلیه عمومی	۰	۸۵/۶	۱۰	۸۲/۸۷	۶۸/۶۸	۱۶/۹۲	۱۰۰	
آبادی های برخوردار از مرکز خدمات روستایی	۰	۶۰/۰۱	۱۰۰	۳۵/۷۱	۳۲/۶۳	۰	۰	
آبادی های برخوردار از راه آسفالت	۷۴/۱۵	۰	۹۰/۶۳	۱۰۰	۱۹/۰۹	۶۴/۳۲	۷۷/۶۵	
آبادی های برخوردار از نمایندگی پست	۰	۸۲/۴۳	۸۲/۴۳	۸۲/۴۳	۲۲/۶۵	۴۲/۶۷	۵۶/۰۷	
آبادی های برخوردار از خانه بهداشت	۰	۴۶/۸۹	۲۱/۳	۳۹/۵۶	۲۶/۸۶	۴۰/۹۸	۱۰۰	
آبادی های برخوردار از بهورز	۴۱/۱۹	۶۸/۷۶	۵۳/۷۱	۰	۵۶/۹۸	۸۲/۶۳	۱۰۰	
آبادی های برخوردار از بهیار و مامای روستایی	۰	۵۲/۰۱	۸۶/۶۷	۳۰/۹۵	۵۶/۵	۱۰۰	۵۰	
آبادی های برخوردار از مرکز بهداشتی درمانی	۱۵/۶۹	۱۰۰	۳۰/۳۳	۶۷/۵۸	۰	۴۳/۶۶	۴۳/۶۶	
تعداد پزشک به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۰	۱۲/۳۶	۳۶/۴۶	۴۲/۰۹	۷۱/۰۵	۱۰۰	۲۰/۶۶	
تعداد دندانپزشک به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۰	۰	۰	۹۰/۶۱	۶۲/۴۴	۱۰۰	۴۰/۳۷	
تعداد داروخانه به ازاء ۱۰۰۰۰ نفر	۳۷/۳۵	۹/۷	۶۲/۳۵	۵۹/۷	۱۳/۸۲	۱۰۰	۰	
آبادی های برخوردار از حمام	۱۰۰	۰	۰	۰	۷۸/۳۸	۰	۰	
آبادی های برخوردار از آب آشامیدنی تصفیه شده	۱۰۰	۲۵/۲۷	۵۰/۰۷	۹۱/۴	۴۱/۹۸	۰	۱۱/۹۲	
باسوادان مرد	۹۳/۹۹	۶/۶۶	۱۰۰	۸۸/۸۹	۵۶/۹۵	۶۷	۰	
باسوادان زن	۸۶/۲۸	۲۲/۷۹	۱۰۰	۴۷/۲۶	۴۸/۵۴	۶۲/۹۲	۰	
باسوادان کل	۸۸/۰۸	۱۷/۴۴	۱۰۰	۶۵/۲۸	۵۳/۲	۶۴/۱۹	۰	
آبادی های تحت پوشش موج رادیویی اف ام	۸۳/۳۵	۹۰	۱۰۰	۳۵/۷۱	۳۲/۶۳	۰	۰	
عملکرد تولید گندم در هکتار (کیلوگرم)	۵۴/۱۸	۱۴/۲۲	۱۰۰	۹۳	۴۲/۸۹	۰	۹۶/۳۹	
عملکرد تولید جو در هکتار (کیلوگرم)	۲۶/۳۲	۱۳/۳۸	۵۲/۰۶	۱۶/۱۸	۵/۲۹	۰	۱۰۰	
عملکرد تولید یونجه در هکتار (کیلوگرم)	۵۱/۷۵	۵۶/۹۶	۱۰۰	۸۲/۳۸	۸۲/۱۱	۸۴/۳۹	۰	
عملکرد تولید گوجه فرنگی در هکتار (کیلوگرم)	۰	۷۱/۲۳	۴۱/۳۳	۵۲/۱	۷۹/۱۷	۵۴/۱۷	۱۰۰	
عملکرد تولید نخود در هکتار (کیلوگرم)	۶۰/۲۳	۰	۵۹/۶۵	۹۳/۵۷	۳۲/۷۵	۳۹/۱۸	۱۰۰	
نسبت اراضی زراعی به مساحت دهستان	۶۳/۱۴	۵۲/۲۲	۱۰۰	۴۳/۶۹	۲۴/۵۷	۰	۰/۳۴	
نسبت اراضی باغ و قلمستان به مساحت دهستان	۸۵/۳۷	۳۷/۴	۰	۴/۰۷	۰	۱۰۰	۲۸/۴۵	
شاغلین مرد	۸۹/۵۴	۷۵/۵۱	۰	۰	۹۹/۲۳	۴۶/۶۸	۸۵/۲	
شاغلین زن	۸/۵۹	۰	۷/۶۴	۱۰۰	۷۴/۷۵	۷۱/۷۳	۳۵/۷	
کل شاغلین	۳/۰۲	۲/۸	۰	۱۰۰	۸۰/۵۷	۵۵/۵۵	۳۵/۲۲	
آبادی های دارای سکنه بالای ۲۰ خانوار	۷۰/۸۱	۱۰۰	۸۹/۴۳	۹۱/۸۹	۰	۶۴/۲۴	۸۱/۹۷	
معکوس بعد خانوار	۵	۵۷/۵	۳۷/۵	۰	۱۷/۵	۶۷/۵	۱۰۰	
تراکم نسبی	۲۰/۷	۵۹/۵۴	۶۱/۸۸	۴۳/۲	۰	۱۸/۰۹	۱۰۰	



## یافته‌های تحقیق

با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده در قالب ۵ شاخص توسعه (۳۴ متغیر) و بر اساس مدل موریس ضریب توسعه‌یافتگی هریک از دهستان‌های شهرستان کامیاران محاسبه شده است. نتایج حاصله از بررسی‌ها نشان می‌دهد که ضریب توسعه‌یافتگی دهستان‌ها از حداقل ۳۷/۶ تا حداکثر ۶۳/۸۶ نوسان دارد. به طوری که نواحی روستایی دهستان شاهو با ۶۳/۸۶، بالاترین ضریب توسعه‌یافتگی و نواحی روستایی دهستان سورسور با ۳۷/۶، پایین‌ترین ضریب توسعه‌یافتگی را در بین نواحی روستایی شهرستان کامیاران دارا می‌باشند (جدول ۳).

جدول ۳ ضریب توسعه‌یافتگی و رتبه دهستان‌های شهرستان کامیاران

رتبه	ضریب برخورداری	دهستان
۱	۶۳/۸۶	شاهو
۲	۵۴/۷۴	امیرآباد
۳	۵۲/۵۴	گاورود
۴	۴۷/۳۶	عوالان
۵	۴۵/۷۲	ژاورود
۶	۴۵/۶۸	بیلوار
۷	۳۷/۶	سورسور

نتایج حاصل از رتبه‌بندی دهستان‌های شهرستان کامیاران بر اساس ضریب توسعه‌یافتگی و به تفکیک هر یک از شاخص‌های مورد مطالعه، نشان می‌دهد که در زمینه شاخص‌های زیربنایی، دهستان شاهو دارای بالاترین ضریب توسعه‌یافتگی و دهستان عوالان دارای کمترین ضریب توسعه‌یافتگی هستند. از لحاظ ضریب برخورداری از شاخص‌های بهداشتی - درمانی وضعیت نسبت به شاخص‌های زیربنایی متفاوت است. به طوری که دهستان عوالان حائز رتبه اول و دهستان بیلوار حائز رتبه آخر است. در زمینه شاخص‌های آموزشی - فرهنگی نیز دهستان شاهو، رتبه اول ضریب توسعه‌یافتگی و دهستان گاورود رتبه آخر را به خود اختصاص داده‌اند.

نتایج حاصل از بررسی ضریب توسعه‌یافتگی دهستان‌ها از شاخص‌های اقتصادی نشان می‌دهد که دهستان‌های امیرآباد و ژاورود به ترتیب دارای بالاترین و پایین‌ترین ضریب توسعه‌یافتگی می‌باشند. از لحاظ شاخص‌های جمعیتی، دهستان گاورود دارای بالاترین ضریب توسعه‌یافتگی بوده و دهستان سورسور نیز در رتبه آخر قرار می‌گیرد

(جدول ۴). یافته‌های دیگر تحقیق نشان می‌دهد ضریب توسعه یافتگی دهستان‌ها از لحاظ شاخص‌های زیربنایی بین ۳۰/۰۸ تا ۷۲/۳۷، در شاخص‌های بهداشتی- درمانی بین ۳۲/۶۹ تا ۶۳/۰۳، در شاخص‌های آموزشی- فرهنگی بین ۰ تا ۱۰۰، در شاخص‌های اقتصادی بین ۳۲/۳۷ تا ۶۸/۵ و از نظر شاخص‌های جمعیتی بین ۵/۸ تا ۹۴ در نوسان می‌باشد.

بر این اساس ضریب توسعه یافتگی شاخص‌های آموزشی دارای بیشترین و ضریب توسعه یافتگی شاخص‌های بهداشتی - درمانی از کمترین میزان نوسان برخوردار است (جدول ۴). با بررسی ضریب اختلاف (C.V) شاخص‌های مورد مطالعه می‌توان دریافت که شاخص‌های بهداشتی- درمانی و شاخص‌های اقتصادی با ضریب اختلاف ۰/۲۳، دارای کمترین میزان عدم تعادل در توزیع امکانات و خدمات، شاخص‌های زیربنایی با ضریب اختلاف ۰/۳۵، شاخص‌های جمعیتی با ضریب اختلاف ۰/۵۵ و شاخص آموزشی با ضریب اختلاف ۰/۶۲، در رتبه‌های بعدی قرار دارند (جدول ۴).

جدول ۴ ضریب و رتبه توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران از نظر شاخص‌های مورد مطالعه

رتبه	زیربنایی		بهداشتی - درمانی		آموزشی - فرهنگی		اقتصادی		جمعیتی	
	دهستان	توسعه یافتگی	دهستان	توسعه یافتگی	دهستان	توسعه یافتگی	دهستان	توسعه یافتگی	دهستان	توسعه یافتگی
۱	شاهو	۷۲/۳۷	عولان	۶۳/۰۳	شاهو	۱۰۰	امیرآباد	۶۸/۵	گاورود	۹۴
۲	گاورود	۶۹/۸۳	امیرآباد	۴۶/۸۸	بیلوار	۸۷/۹۳	گاورود	۵۸/۱۳	ژاورود	۷۲/۳۵
۳	ژاورود	۵۴/۶۴	سورسور	۴۵/۳۳	امیرآباد	۵۹/۲۸	سورسور	۵۲/۱۳	شاهو	۶۲/۹۴
۴	امیرآباد	۵۴/۰۱	گاورود	۴۰/۷۳	عولان	۴۸/۵۳	شاهو	۴۶/۰۷	عولان	۴۹/۹۴
۵	سورسور	۳۶/۹۱	شاهو	۳۷/۸۸	سورسور	۴۷/۸۳	عولان	۴۵/۱۷	امیرآباد	۴۵/۰۳
۶	بیلوار	۳۱/۳۵	ژاورود	۳۵	ژاورود	۳۴/۲۲	بیلوار	۴۴/۲۱	بیلوار	۳۲/۱۷
۷	عولان	۳۰/۰۸	بیلوار	۳۲/۶۹	گاورود	۰	ژاورود	۳۲/۳۷	سورسور	۵/۸
ضریب اختلاف	۰/۳۵		۰/۲۳		۰/۶۲		۰/۲۳		۰/۵۵	

### سطوح توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران

با توجه به ضریب توسعه یافتگی، دهستان‌های شهرستان کامیاران به سه سطح توسعه یافته (برخوردار)، در حال توسعه (نیمه برخوردار) و کمتر توسعه یافته (محروم) طبقه‌بندی شده‌اند. جدول ۵ سطوح توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران را نشان می‌دهد. در رابطه با تعیین سطوح توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران همان‌طور

که جدول ۵ و نقشه ۶ نشان می‌دهد دهستان شاهو در قسمت جنوبی (در بخش مرکزی) شهرستان جزء دهستان‌های توسعه یافته، دهستان امیرآباد در قسمت شمال شرقی، دهستان گاورود و عوالان در قسمت شمال و شمال غربی شهرستان (در بخش موچش)، و دهستان‌های بیلوار و ژاورود به ترتیب در قسمت غربی و جنوبی شهرستان (در بخش مرکزی) جزء دهستان‌های در حال توسعه و دهستان سورسور در قسمت غربی شهرستان (در بخش موچش) جزء دهستان‌های کمتر توسعه یافته می‌باشند. در ضمن با توجه به نقشه‌های ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ که سطوح توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران را به تفکیک شاخص‌های مورد مطالعه نشان می‌دهند، دهستان‌ها از لحاظ سطوح توسعه‌یافتگی در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

جدول ۵ سطوح توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان کامیاران براساس مدل موریس

دهستان	ضریب توسعه‌یافتگی	سطوح توسعه‌یافتگی
شاهو	بیشتر از ۶۰	توسعه یافته (برخوردار)
امیرآباد، گاورود، عوالان، ژاورود، بیلوار	۴۵-۶۰	در حال توسعه (نیمه برخوردار)
سورسور	۳۵-۴۵	کمتر توسعه یافته (محروم)

ضریب کلی توسعه‌یافتگی دهستان‌ها را می‌توان با در نظر گرفتن عواملی مانند مساحت دهستان‌ها، تعداد آبادی‌ها، جمعیت و فاصله دهستان‌ها تا مرکز شهرستان بررسی نمود. همان‌گونه که جدول ۶ نشان می‌دهد، تنها عامل فاصله دهستان‌ها تا مرکز شهرستان با ضریب کلی توسعه‌یافتگی با اطمینان ۹۵ درصد، معنادار است.

نزدیکی دهستان‌ها به مرکز شهرستان که موجب توسعه‌یافتگی می‌گردد بر مبنای نظریات مکان مرکزی، مرکز پیرامون، نظریه قطب رشد و نظریه عملکردهای شهری در توسعه روستایی قابل توجیه است که مرکز شهرستان به عنوان نقطه بالادست در ناحیه به عنوان یک مکان مرکزی می‌باشد که ابداعات و نوآوری‌ها در آن شکل می‌گیرد و نواحی اطراف، هرچه در فاصله کمتری تا این مرکز قرار گرفته باشند بیشتر از نوآوری‌ها و امکانات و خدمات مرکز شهرستان بهره‌مند می‌شوند.

ضریب همبستگی به دست آمده بین مساحت دهستان‌ها با ضریب کلی توسعه‌یافتگی برابر با ۰/۲۰۶- نشان می‌دهد که این عامل نقش چندانی در توسعه‌یافتگی دهستان‌ها نداشته است که از دلایل عمده آن می‌توان به این نکته اشاره نمود که به دلایل مختلف از جمله